

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.2.13

UDK 303.833:009
001:303.833

Primljeno: 13. 07. 2023.

Pregledni rad
Review paper

Nehrudin Rebihić, Mirza Mahmutović

INTERDISCIPLINARNOST KAO RETORIČKA I EPISTEMOLOŠKA PRAKSA: BRISANJE GRANICA IZMEĐU HUMANISTIČKIH I DRUŠTVENIH NAUKA ILI POTRAGA ZA JEDINSTVENIM ZNANJEM?

U radu se razmatra koncept interdisciplinarnosti iz perspektive humanističkih i društvenih nauka. Kao ideja i praksa, interdisciplinarnost se sagledava u obzoru kompleksne dinamike stvaranja i preoblikovanja institucionalnih aranžmana koji reguliraju procese proizvodnje, distribucije i instrumentalizacije znanja u zapadnom društvu, u čijem su središtu univerzitet, istraživački centri i odsjeci, organizirani prema sistemu zasebnih akademskih disciplina. Problematizira se poimanje disciplina kao zatvorenih, homogenih i statičnih struktura organizacije znanja. Promišljaju se složeni, višestruki, topološki odnosi međusobnog prožimanja i konstituiranja disciplina, njihova inherentna hibridnost, posebno u kontekstu sinoptičkog identiteta humanističkih disciplina. Ističu se moralne pretpostavke utemeljenja interdisciplinarnih istraživačkih inicijativa. Ukazuje se na plodotvornost konceptualnog okvira o centralističkom, pluarističkom i integralističkom modelu interdisciplinarnosti u analizi mogućnosti i ishoda interdisciplinarnog pristupa u društvenim i humanističkim studijama.

Ključne riječi: interdisciplinarnost; discipline; znanje; humanističke i društvene nauke

1. OD DISCIPLINARNOSTI KA INTERDISCIPLINARNOSTI

U prvoj polovini 20. stoljeća organizacija znanja u društvenim i humanističkim nauka dominantno je bila zasnovana na tzv. specijalističkim učenjima, odnosno disciplinama. Takvo dizajniranje i organiziranje društvenog znanja zahtijevalo je najprije integraciju i institucionalizaciju, a potom i obrazovanje profesionalaca koji će producirati i prenositi znanje. Discipline su bile zamišljene kao centralizirana i samoregulirajuća tijela u kojima su se dizajnirale određene naučne strategije i paradigme; one su, dakle, bile baze za neka tipična i izolirana naučna polja. Institucionalizacijom disciplina na univerzitetima, institutima i školama (Humbolt) vršila se kontrola društvenog organiziranja znanja i "podjela poslova". Budući da društvene strukture uvijek reflektiraju političku vlast, organizacija znanja u discipline može se razumijevati i u fukoovskom i altiserovskom smislu kao odnos moći, znanja, ideologije i kontrole.

Međutim, znanje nije supstancijalna nego dinamična struktura i ne može se proizvoditi jednostrano, nego uvijek u dijalogu s Drugim (jer postoji u Drugom) zbog čega ni discipline nisu potpuno zatvorene i statične strukture, već ih odlikuje dinamika i unutrašnja diferencijacija; znanje je, dakle, kao rijeka: ima svoje pritoke, tokove, struje. Dinamika je dolazila iznutra i izvana: iznutra su discipline postajale porozne, a izvana su prodirale nove i drugačije metode i znanja. Tradicionalne discipline su popuštale pod pritiskom novih i složenih naučnih pitanja koja su zahtijevala pomoć iz drugih naučnih disciplina (instrumente, teorije, metode). Proširivanje "teritorijalnosti" određene discipline proizlazilo je iz unutrašnje dinamike i dinamičnih društvenih struktura: širenje ne podrazumijeva da su neke discipline imperijalne i zakonodavne, a druge "podređene" ili piratske. Uz širenje "teritorijalnosti" disciplina, treba imati u vidu da u društvenim i humanističkim naukama postoje "plutajući koncepti" i granični pojmovi ("tekst", "teorija", "diskurs") koji omogućavaju intenzivni međudisciplinarni dijalog.

Teoretičari, poput Stanleya Fisha (1989), smatraju da, na jednoj strani, posuđivanje koncepata, teorija, metoda i dalje podrazumijeva rad na "matičnoj" disciplini jer se naučni zadaci i pitanja u njima dovršavaju postignućima drugih disciplina, ili da se, na drugoj, širi teritorijalnost jedne discipline na ona područja koja su pri društvenom dizajniranju znanja smještena u "teritorij" druge discipline. Fish, dakle, discipline tretira kao koherentne s izvjesnim stupnjem transgresije i smatra da multidimenzionalizam, poput interdisciplinarnosti, proizvodi "neprofesionalce" ("svaštojede"). Iako su drugi teoretičari (npr. Gunn 1992) kritizirali njegove stavove, on

smatra da je interdisciplinarnost proizvod lijevih kulturalista (dekonstrukcija, poststrukturalizam, marksizam, feminizam) s ciljem decentriranja znanja i njegovog izmještnja izvan institucionalne (disciplinarne) moći.

Uzmemo li za primjer spomenute granične pojmove (“tekst“, “teorija“ i “diskurs“) u društvenim i humanističkim nauka, primjećujemo da im je interdisciplinarnost imanentna. Tako Roland Barthes u tekstu “Od djela do teksta“ konstatira da interdisciplinarnost “počinje kada je zajedništvo starih disciplina dovedeno u pitanje – možda čak i nasilno, kroz potres mode – u interesu nekog *novog predmeta* i *novog jezika...*“ (prema Beker 1999: 202). Barthes pod “novim predmetom“ i “novim jezikom“ podrazumijeva novi objekat/entitet – tekst u kojem jezik govori više od autora, odnosno kroz jezik se čuju odjeci drugih tekstova. Dakle, tekst je aktivan i uvijek pregovara s drugim tekstovima; on je otvoreno polje koje se nikada ne zatvara. Budući da je prostor teksta počelo društvenih i humanističkih nauka, on je u barthovskom smislu “ekološka” sredina za interdisciplinarnost. Široku upotrebu pojma teksta možemo ilustrirati na primjeru antropoloških ili etnoloških istraživanja – city-tekst / grad-tekst (Usp. Srđa Radović, *Grad kao tekst*).

Na drugoj strani, pojam diskurs, kako ga definira Michel Foucault u knjizi *Arheologija znanja* (1998), nosi u sebi skupnost različitih iskaza koji se objedinjuju u diskurzivne formacije kako bi se formiralo znanje o nekom predmetu ili objektu. Dakle, diskurzivna formacija predstavljala bi određeni broj iskaza među kojima postoji neka uzajamna i kontekstualna smisljena veza. Tako, naprimjer, u oblikovanju “diskursa o bosanstvu“ (Lavić) učestvuju iskazi iz različitih diskursa (političkog, religijskog, ekonomskog, sociološkog, psihološkog), koji su sistemski objedinjeni u jednu diskurzivnu formaciju, a sve kako bi kreirali jedan oblik (može postojati i drukčiji u drugačijem kontekstu) govora/znanja o Bosni.

Različiti teorijski koncepti u društvenim i humanističkim naukama nastajali su također kao rezultat odnosa dvije ili više disciplina: dekonstrukcija je nastala kao spoj filozofije i lingvistike; spacijalne teorije kao spoj arhitekture, matematike, književnosti, lingvistike, sociologije, geografije, pa zbog te imanentne odlike zahtijevaju interdisciplinarnu primjenu ili eksplikaciju. Pored ovih “graničnih pojmova“ (“jahači granice“), prisutna je opća fluidnost pojmovnog aparata iz jedne u drugu disciplinu zbog čega se ponekad ne mogu razlučiti “domaći“ od “stranih“ pojmova (“principia domestica“ i “principia peregrina“) budući da su “strani“ pojmovi duboko “integrirani“ u teorijski sistem određene discipline (npr. ekspresionizam u likovnim umjetnostima i književnosti). Disciplinarna poroznost intenzivirana je u “post-modernom stanju“ ili epohi delegitimnosti u kojoj, prema Lyotardu, dominira

“performativni kriterij“ i “jednaka kompetentnost svih u proizvodnji“ znanja. Performativni kriterij u znanju afirmira timski ili interdisciplinarni rad jer se tako povećava inventivnost i produkcija znanja (“društvo znanja“), a smanjuje posredovanje znanja i “otkucava kraj razdoblju Profesora“ (Lyotard 2005: 78-79)

Na temelju svega navedenog može se zaključiti da je svim disciplinama imanentna određena mjera hibridnost, ali i da svaka dodatna interakcija producira nove hibridne oblike. Stoga se postavlja legitimno pitanje da li se više može govoriti o disciplinama u tradicionalnom smislu riječi; da li su one ustvari to samo na retoričkoj razini dok su na epistemološkoj interdisciplinarne. To se osobito vidi u humanističkim i društvenim naukama koje ne djeluju kao prirodne nauke po principu zakonitosti, već proširuju svoj skup djelovanja u različitim kontekstima. U okvirima svojih spe-cijalističkih oblasti, kao pipci meduze, dodiruju se i spajaju s drugim disciplinama, ali ta spajanja (metode, teorije) trebaju biti prilagođena teorijskom okviru polazne discipline (preuzeti pojmovi i metode trebaju biti domestificirani) jer bi došlo do razvodnjavanja pa i ukidanja disciplina. Dakle, interdisciplinarnost u teorijskom smislu polazi od pitanja kako metode ili strukture druge discipline mogu preoblikovati prirodu neke discipline ili nekog naučnog pitanja, te kako se metodama i strukturama polazne (domaće) discipline mogu sagledati neka srodna polja u drugim (gostujućim) disciplinama. Uzmemo li za primjer studiju Marthe C. Nussbaum *Krhkost dobrote* (2009) u kojoj se autorica bavi odnosom morala i književnosti u okvirima etičke kritike, vidjet ćemo da autorica uvjerljivo dokazuje da povezanost filozofije i književnosti može biti djelotvorna. Ona, dakle, smatra da književnost posjeduje moralne karakteristike iako po sebi nije moralno iskustvo te da su se filozofska razumijevanja morala mogu ilustrirati i posredovati književnim formama iako književne forme po sebi nisu podesne za sistemsko promišljanje moralnih pitanja.

2. INTERDISCIPLINARNOST: ODREĐENJE

Kao što upućuju enciklopedije (npr. Arnold 2020: 1445), termin *interdisciplinarnost* obično se određuje dvojako: „ili kao kolaboracija istraživača obučenih u različitim disciplinama ili kao integracija različitih koncepta, metoda i podataka iz dvije ili više disciplina“.

Objektive aktivnosti, *interakcija* koja se odvija unutar područja kompetencija dvije ili više disciplina i *integracija* znanja proizvedenog u zasebnim disciplinarnim

područjima, koje Frodeman (2017: 4) opisuje još i kao retoričku i spoznajnu komponentu interdisciplinarnih pothvata, različito se pozicioniraju i valoriziraju u literaturi. Tako, na primjer, Moran (2002: 16) interdisciplinarnost određuje kao bilo koji oblik dijaloga ili interakcije između dvije ili više disciplina, dok razinu, vrstu, svrhu i učinak ove interakcije ostavlja kao predmet daljnjeg ispitivanja. Drugi autori međutim obrazlažu i ishodište interakcije, kao recimo Turudija (1982: 34) koji interdisciplinarnost određuje kao „interaktivno povezivanje dviju ili više disciplina u cjelinu višeg reda, pri čemu se sinteza ne vrši na planu predmeta znanja, nego prije svega na planu koncepata i metoda, a još više na planu principa i aksioma”. U analizi tipologija interdisciplinarnosti, Klein (2017: 22) izdvaja uz interakciju i integraciju, i *fokusiranje, stapanje i povezivanje* kao važne karakteristike koje se pridružuju i pripisuju terminu u postupcima „graničnih rasprava“ (Gieryn 1983).

Slične mreže asocijacija odražava i sam prefiks *inter*. Pridodat osnovi riječi, može označavati veze koje se stvaraju na dodirima ili presjecima granica disciplina ali i svojevrsni međuprostor koji ih istovremeno razdvaja i spaja, ne pripada u cijelosti nikom, iako ostaje njima omeđen, što bi se u iskušenju moglo zamisliti kao neka vrsta prijelazne, intersticijalne, liminalne zone (još uvijek?) nediscipliniranog znanja. Stoga, nije iznenađujuće što je retorika interdisciplinarnosti prožeta figurama izgradnje prijelaza, spona, poveznica kao i preustroja, preuređenja, rearanžiranja, ukratko „metaforma mostogradnje i restrukturiranja“ (Klein 2017: 26), predodžbama djelatnosti koje se odvijaju na rubnim područjima.

3. DISKURS O INTERDISCIPLINARNOSTI

Diskurs o interdisciplinarnosti može se posmatrati, kao što je predložio Weingart (2000: 30), kao „diskurs o inovacijama u proizvodnji znanja“. Jednako bi se mogli sagledati, čini se, i drugi termini (multidisciplinarnost, transdisciplinarnost, metadisciplinarnost itd.) koji prate glavne tokove debate o promjenama i kontinuitetima preovlađujućih institucionalnih aranžmana produkcije i distribucije znanja u zapadnom društvu prvenstveno, a u čijem su središtu univerzitet, istraživački centri i departmani organizirani, u pravilu, prema sistemu zasebnih akademskih disciplina. Iako snalaženje u ovoj „džungli terminologije“ (Jacobs 2013: 3) nije jednostavno, a i putokazi su nerijetko varljivi, moguće je razaznati najmanje jedno opće mjesto takvih diskursa: saglasnost o neophodnosti preobražaja, u manjoj ili većoj mjeri, polja znanja, zajednica i kultura ukorijenjenih u *disciplinama*.

Iz perspektive komparativno-historijskih pristupa (Graff 2015) interdisciplinarnost se ipak pokazuje kao neraskidivi dio procesa historijskog stvaranja i stalnog preoblikovanja modernih disciplina u zapadnom društvu, što je, u osnovi, kompleksan fenomen koji se formirao i ispoljio – važno je naglasiti – na mnogostruke i raznolike načine. Ova kompleksna dinamika, međutim, uprošćava se u preovlađujućem diskursu o interdisciplinarnosti, koji promovira beskonfликтan, pomalo romantičarski, teleološki narativ o saradnji istraživača iz različitih disciplina, najčešće prirodnjačkih znanosti na projektima velikih razmjera i očekivanja, kao efikasan način rješavanja ili adresiranja problema, što ne bi mogla ostvariti nijedna disciplina ponaosob, pri čemu su takva nastojanja predočena gotovo kao prirodni slijed razvitka stvari, nesputan historijskim kontekstom i izvanjskim utjecajima. Međutim, kao što upućuju studija Graffa (2015), pojava i uspješnost interdisciplinarnih inicijativa uvjetovana je kompleksnom interakcijom utjecaja unutar i izvan univerzitetsko-istraživačkog miljea, konstelacijom faktora kao što su, na primjer, odnosi između disciplina, stilovi liderstva, utjecajnost istraživačkih tradicija i zajednica, nadmetanje za status i resurse, interesi pokrovitelja, organizacijsko-institucionalni okviri djelovanja, specifičnosti društvenog, političkog, ekonomskog konteksta, itd. Ovi institucionalni aranžmani, u čijem središtu je univerzitet, odnosno discipline, ključni su za razumijevanje ne samo geneze interdisciplinarnosti kao ideje i prakse nego i varijacija uspješnosti ovih pothvata u različitim društveno-historijskim okolnostima.

U tom smislu, pozivi za osnaživanjem interdisciplinarnih (također multidisciplinarnih i/ili transdisciplinarnih) pristupa (npr. Frodeman 2017), ali i dokazi o kontinuiranoj relevantnosti disciplina (npr. Jacobs 2013), mogu se posmatrati i kao izrazi širih percepcija o neophodnosti mijenjanja tradicionalnih i dilema oko uspostavljanja novih institucionalnih aranžmana koji bi regulirali procese proizvodnje (i instrumentalizacije) znanja u zapadnom društvu. Ova pitanja posebno su značajna ako se uzme u obzir „problem s ekspertima“ (Schudson 2006), nužnost spektra specijalističkog znanja za adekvatno odlučivanje u demokratskim uređenjima ali i opasnost njegove zloupotrebe, što je naročito izraženo u kontekstu sve intenzivnijih, a sve manje transparentnih sprega između istraživačko-ekspertnih zajednica, državnih struktura i korporativnog ekosistema.

4. THEO VAN LEEUWEN: TRI MODELA INTERDISCIPLINARNOSTI

Holandski lingvista i profesor na Cardiff University Theo van Leeuwen u tekstu "Three models of interdisciplinarity" (2005) sačinio je tri modela interdisciplinarnosti: (1) centralistički, (2) pluralistički i (3) integralistički. Njegovo gledanje na ove modele je hronološko, onako kako su se oni redosljedom pojavljivali u povijesti interdisciplinarnosti, pri čemu se nisu potirali nego su supostojali, sve do danas. Budućnost interdisciplinarnosti Van Leeuwen posebno vidi u integralističkom, ali mu ne daje apsolutni primat nad drugim modelima, jer i sam u svojim interdisciplinarnim pothvatima, kako kaže, primjenjuje sve modele u zavisnosti od naučnog pitanja kojim se bavi.

Van Leeuwenov centralistički model interdisciplinarnosti sličan je teoriji "teritorijalnosti" književnog teoretičara Stanleya Fisha. Prema ovom modelu svaka disciplina vidi sebe kao središte znanja u kojem se oblikuju teorije, metode i predmeti. Discipline su kontinuirano autonomne i vitalne u interdisciplinarnom odnosu, dakle, taj odnos ih ne anulira, nego afirmira. Ovaj model moguće je predstaviti "mapom znanja" u čijem centru je disciplina, a kako se mapa širi i povećava svoju teritorijalnost, ona sve više prilazi drugim disciplinama. Ovaj model autor ilustrira na primjerima iz lingvistike: svaka središnja disciplina (fonetika, dijalektologija, historija jezika itd.) može širiti svoju "teritorijalnost" ulazeći u polje drugih disciplina: npr. s psihologijom govorne percepcije u fonetici, s geografijom i socijalnim kontekstom u dijalektološkim istraživanjima, s historijom pri praćenju jezičkih promjena, s književnim studijama u proučavanju jezika kao medija umjetnosti itd. Druga realizacija ovog modela, prema Van Leeuwenu, ogleda se u korištenju znanja, metoda iz drugih disciplina kao "konteksta" za neko problemsko pitanje u matičnoj disciplini. Primjena „stranih“ metoda ili znanja u određenoj disciplini nikada ne bi zadovoljila potrebe naučnika „strane“ discipline jer su njihova znanja često simplificirana u drugoj disciplini. Zbog toga se veoma često dešava da naučnici jedne discipline negativno recenziraju radove u drugoj disciplini jer smaraju da metode i znanja iz njihove discipline nisu potpuno apsorbirani, iako su iskorištena samo kao kontekst, uvod ili dobrodošla letralna podrška za neki problem itd. Primjer za takvo što jeste odnos povijesti / sociologije i nauke o književnosti pri povijesnoj / društvenoj kontekstualizaciji određenih književnih fenomena.

I u pluralističkom modelu discipline nisu anulirane, ali nisu nijedna ponaosob u središtu interdisciplinarnog pristupa; centralno mjesto zauzima problemsko pitanje.

Dakle, discipline autonomno i ravnopravno učestvuju u rješavanju nekih naučnih pitanja – one, zapravo, samo nude različite perspektive. Riječ je, naime, o nekoj vrsti holističkog i “triangulacijskog” istraživanja u kojem se rezultati jedne discipline “provjeravaju” metodama i znanjima iz dvije ili više drugih disciplina. Ovaj model ima veliku primjenu u interdisciplinarnim studijama, a naročito je vidljiv na naučnim konferencijama o nekom problemskom pitanju gdje naučnici iz različitih disciplina iznose svoje rezultate. Pluralistički model odlikuje jukstaponiranost, kompozitnost, sekvencioniranje i koordiniranje. (Klein 2017).

I integrativni interdisciplinarni model temelji se na „istraživačkim pitanjima i problemima, a primjenjuju se pristupi koji daju smisljena, adekvatna i transparentna tumačenja i objašnjenja“ (Weiss, Wodak 2003: 20). Oslanjajući se na Wissa i Wodaka, Van Leeuwen integrativni model usredsređuje na istraživački problem, koji okuplja istraživače iz različitih disciplina, a ne i na njihove metode, teorije i svjetonazore. Prema ovom modelu, nijedna disciplina ne može zadovoljiti istraživačke potrebe jer se one tretiraju samo kao “vještine” koje mogu doprinijeti pri istraživanju određenih fenomena. Tako, Van Leeuwen navodi da se u integralnom modelu uopće ne može kazati “ja sam lingvista” (ili nešto drugo slično), nego „znam provoditi određenu vrstu jezičkih istraživanja“. Kao vid integrativnog interdisciplinarnog modela, autor navodi primjer kulturalnih studija koje nemaju jedinstvenu metodologiju niti prisvajaju određeni teorijski okvir, nego se tretiraju kao “složeno polje” s određenim “skupom naučnih pitanja” koja se mogu razriješiti samo timskim radom stručnjaka. Dio ovog modela su, također, i savremene tendencije kreiranja zajedničkih teorijskih okvira, pojmova koji bi, kao natkriljujući i plutajući fenomeni, bili primjenjivani na različite discipline društvenih i humanističkih nauka. Integrativni model, dakle, odlikuje transcendiranje, transgresija i preobrazba, ali i generaliziranje, integriranost, objedinjenje, koprodukcija i konceptualizacija znanja. (Klein 2017). Budući da Van Leeuwen budućnost interdisciplinarnosti vidi u integrativnom modelu, ovdje ćemo ukratko navesti nekoliko refleksija koje su prisutne danas u društvenim i humanističkim naukama: (1) potraga za jedinstvom znanja bez slijeđenja ustaljenih disciplina i poredaka, (2) kreiranje konceptualnih okvira koji nadilazi okvire disciplinarnih svjetonazora, (3) kritika disciplina i poticanje antidisciplinarnosti, (4) nastojanje da se potenciraju istraživačke prakse i pitanja, a ne discipline, (5) oslobađanje od mehaničkih pretpostavki kako su stvari povezane u sisteme i uočavanje velike divergencije vrijednosti i činjeničnog znanja u tzv. “postnormalnom vremenu” (Funtowicz i Ravetz 2022)

Međutim, bez obzira na to što interdisciplinarnost podrazumijeva miješanje, interakciju i integraciju disciplina, ipak postoje neke discipline za koje je interdisciplinarnost svojstvena, inherentna, zbog njihovog sinoptičkog identiteta a tu prije svega mislimo na književnost¹, filozofiju, religijske studije, antropologiju, geografiju itd.

5. ETIČKA DIMENZIJA INTERDISCIPLINARNOG ISTRAŽIVANJA

Da bi se neko bavio interdisciplinarnim istraživanjem, mora biti oslobođen tradicionalnih podjela znanja i podjela rada te uvažavati i priznati metode, rad i postignuća u drugim disciplinama. Dijalog i saradnja inoviraju i obogaćuju određenu disciplinu te mijenjaju gledišta na određene predmete istraživanja. Istraživač treba imati visok stepen samopouzdanja u znanja iz “pomoćnih“ disciplina jer svako pogrešno razumijevanje ili tumačenje može istraživača ili konzumenta znanja odvesti u krivom smjeru. On ne bi trebao biti egocentrik ili zatočenik određenog usko shvaćenog teorijskog mišljenja nego otvoren za usvajanje novih znanja i teorijskih perspektiva; ne bi trebao biti ni previše krotak spram tuđeg znanja kako ne bi mogao uspostaviti kritički odnos. Na koncu, istraživač treba biti otvorenog duha i uma i fleksibilan u promjeni vlastitih perspektiva s konstantnom sviješću o ravnopravnosti znanja (disciplina) u interdisciplinarnom odnosu, odnosno da interdisciplinarnost svoju legitimnost najviše crpi iz holističkog teorijsko-interpretativnog umijeća naučnika jer ono omogućuje dijalektičku sinergiju više naučnih spoznaja.

1. Uzmemo li ovdje za primjer nauku o književnosti ili književnost kao takvu možemo u jednom kroki hodogramu vidjeti brojnost i raznovrsnost interdisciplinarnih miješanja: (1) *književnost i filozofija* (fenomenološka kritika, hermeneutika, dekonstrukcija, etička kritika itd.), (2) *književnost i antropologija* (strukturalizam, folkloristika, mitološka kritika), (3) *književnost i psihologija* (psihoanalitička kritika, kulturna psihologija), (4) *književnost i politika* (sociološka kritika, ideološka kritika, kulturni materijalizam) (5) *književnost i religija* (teološka apologetika, hermeneutika, generička i povijesna kritika), (6) *književnost i lingvistika* (ruski formalizam, naratologija, stilistika), (7) *ali i druge* (povijest knjige, ideologija roda i rase itd.)

6. MOGUĆNOSTI I ISHODI INTERDISCIPLINARNOG PRISTUPA U DRUŠTVENIM I HUMANISTIČKIM STUDIJAMA

Pristigli radovi tematski blok „Mogućnosti i ishodi interdisciplinarnog pristupa u društvenim i humanističkim studijama“ novog broj časopisa Filozofskog fakulteta u Tuzli *Društvene i humanističke studije* tematski i metodološki su raznoliki te koriste različite modele (inter)disciplinarnosti zbog čega ih nije jednostavno klasificirati ili grupirati. S obzirom na to da je časopis, kao i tematski broj, orijentiran ka društvenim i humanističkim naukama, genealoški dometi interdisciplinarnosti u njima izrazito su duboki i intenzivni. To se posebno vidi u radu Tomislava Tadića i Vedada Muharemovića u kojem se naučna multidimenzionalnost i interdisciplinarnost tretiraju kao neupitne u kontekstu savremene ide(ologi)je znanja jer svojom hibridnošću razbijaju ideje o zatvorenosti i čistoći disciplina. Autori prate povijesni hodogram od tvrdih zakonitosti disciplinarnih metoda preko nepriznavanja granica među disciplinama pa sve do potpune metodološke skepse i negacije disciplina, da bi završili sa kritikom negacije savremene ideje o beskorisnosti idiografskih (društvenih i humanističkih) nauka pod utjecajem kulturne logike kasnog kapitalizma jer ne produciraju “korisna znanja“. Posebno apostrofiraju da danas robotika i digitalizacija imaju veliko učešće u kreiranju i oblikovanju znanja.

Rad Branke Kovačević ukazuje na porast “timskih“, a recesiju individualnih istraživanja: timski rad, kao obilježje integralnog interdisciplinarnog modela, može „obezbijediti dovoljnu kompetentnost i cjelovitost sagledavanja predmeta istraživanja“. U različitim segmentima rada vidljivo je laviranje između “centralističkog“ i “integralističkog“ interdisciplinarnog modela, a sve s ciljem kako se ne bi izgubila “pedagoška“ (didaktička) perspektiva pri promatranju predmeta istraživanja. Dok se u potenciranju timskoga rada prepoznaju obilježja integralističkih modela, dio rada koji tretira organizaciju nastave, opterećenje učenika, uslove i zakonitosti rada u nastavi ne izlazi izvan okvira pedagoško-didaktičke perspektive (discipline) bez obzira na to što kombinira didaktiku, anatomiju, fiziologiju ili didaktiku, pravo, sociologiju i etiku.

Rad Azre Hodžić-Čavkić možda najplastičnije pokazuje mogućnosti širenja jedne discipline i to toliko da kreira sebi predmet istraživanja – “vještački jezik“ – koji potom postane predmet disciplinarnog istraživanja – lingvistike. Autorica naglašava da kreirani “vještački jezik“ u ciklusu romana *Dine* Franka Herbarta, odnosno u fikciji, može biti istraživački podvrgnut svim lingvističkim disciplinama (fonetika, frazeologija, leksikologija) kao i prirodni jezik. Dakle, u “centralističkom“ modelu

interdisciplinarnosti “jezik kao umjetnost“ (Van Leeuwen) širi se od centra ka periferiji – književnosti (književnim studijama), pri čemu u hodogramu kreira svoj predmet koji se kao bumerang iz fikcije vraća u centar te se legitimira kao “stvarni“ predmet lingvističkih istraživanja (npr. lingvokulturologa).

Značajan broj radova koristi se integralnim interdisciplinarnim modelom bez obzira na to da li određenom složenom naučnom pitanju pristupaju iz konkretnog unutarisciplinarnog teorijskog okvira ili da ga tretiraju kao “složeno naučno polje“. Rad Mirsada Turanovića i Amine Ajdinović Mehović analizira prividnu empatiju i polarizaciju u odnosu na pokrivene studentice u kemalističkom diskursu primjenjujući metodu kritičke analize diskursa. Upravo je analiza diskursa najbolji je primjer integrativnog metodološkog i teorijskog okvira koji uključuje, kako autori pokazuju, historijsku, političku, sociološku i psihološku dimenziju analize, a sve navedene discipline svojim iskazima učestvuju u oblikovanju diskurzivne formacije označene kao kemalistički diskurs.

Na drugoj strani, rad Svetlane Lazić, Mirjane Matović, Sanje Maričić Mesarović zasnovan je na teoriji konstruktivizma (kritičkog i socijalnog) koja se javila kao reakcija na savremenu epistemološku i metodološku krizu. Kao integrativni teorijski okvir autorice su ga iskoristile za sociolingvističku analizu muzičkog rada konceptualne umjetnice Ane Đurić – Konstrakte.

I rad Kristinke Ovesni tretira jedno “složeno polje“ – razvoj ljudskih potencijala – koje zahtijeva primjenu različitih pristupa (interdisciplinarnih, multidisciplinarnih i transdisciplinarnih). Podrignuvši analizi pet časopisa autorica pokazuje kako u člancima dominira interdisciplinarni pristup, ali su prisutni i svi oni pristupi koji daju smisljena i transparentna objašnjenja određenog naučnog pitanja.

I ostali radovi pokazuju da je multimenzionalni pristup znanju danas itekako dominantan (Džana Mehmedović spaja ekonomiju, historiju umjetnost, religiju, sociologiju, historiju; Marija Đaković i dr. kinematografiju, mediologiju, medicinu, edukacijsku inkluziju), ali rad Senadina Musabegovića posebno se izdvaja jer najupečatljivije primjenjuje pluralni model interdisciplinarnosti kombinirajući historiju umjetnosti, politologiju, kulturalne i religijske studije u vezi s jednim problemskim pitanjem, a to je Krležina interpretacija likovnih motiva na srednjovjekovnim bosanskim stećcima. Autor pokazuje kako je Krleža stećke i tezu o bogumilstvu Crkve bosanske koristio kao komunistički ideologem, dovodeći njegovu interpretaciju u vezu s svim ondašnjima naučnim i poetskim interpretacijama stećka kao najupečatljivijim reprezentima jezičke, likovne i arhitektonske umjetnosti te tanatopolitike u kulturi srednjovjekovne Bosne.

LITERATURA:

1. Arnold, Markus (2020) "Interdisciplinary Research (Interdisciplinarity)", u: Carayannis, E. G. (ur.), *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship*, Springer, Cham
2. Barthes, Roland (1999), "Od djela do teksta", u: Beker, Miroslav (1999), *Suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb.
3. Fish, Stanley (1989), "Being Interdisciplinary Is so Very Hard to Do", *Profession*, 89, 15-22.
4. Frodeman, Robert (2017), "The Future of Interdisciplinarity: An Introduction", u: Robert Frodeman, Julie Thompson Klein, Roberto Carlos Dos Santos Pacheco (ur.), *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*, Oxford University Press.
5. Fuko, Mišel (Michel Foucault) (1998), *Arheologija znanja*, Plato, Beograd
6. Funtowicz, Silvio, Jerome Ravetz (2022), "Nauka u postnormalno doba", u: *Postnormalna vremena* (prir. Ziauddin Serdar), CNS, Sarajevo, 27-50.
7. Gieryn, Thomas F. (1983), "Boundary-Work and the Demarcation of Science from non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists", *American Sociological Review*, 48(6), 781-795.
8. Graff, Harvey J. (2015), *Undisciplining Knowledge. Interdisciplinarity in the Twentieth Century*, Johns Hopkins University Press, Baltimore
9. Gunn, Gilles (1992), "Interdisciplinary Studies", u: Joseph Gibaldi (ed.), *Introduction to Scholarship in Modern Languages and literatures*, New York, 239-261.
10. Jacobs, Jerry A. (2013), *In Defense of Disciplines. Interdisciplinarity and Specialization in the Research University*, The University of Chicago Press, Chicago - London
11. Klein, Julie Thompson (2017), "Typologies of Interdisciplinarity: The Boundary Work of Definition", u: Robert Frodeman, Julie Thompson Klein (eds.), *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*, Oxford University Press, Oxford, 21-34.
12. Lyotard, Jean-François (2005), *Postmoderno stanje: izvještaj o znanju*, Ibis grafika, Zagreb
13. Moran, Joe (2002), *Interdisciplinarity*, Routledge, London - New York
14. Nussbaum, Martha (2009), *Krhkost dobrote: sreća i etika u grčkoj tragediji i filozofiji*, Službeni glasnik, Beograd

15. Radović, Srđan (2013), *Grad kao tekst*, XX vek, Beograd
16. Schudson, Michael (2006), "The Trouble with Experts – and Why Democracies Need Them", *Theory and Society*, 35(5/6), 491-506.
17. Šeparović, Zvonimir, Božo Jušić (1982) "Mogućnosti, granice i dometi interdisciplinarnosti"; u: Šeparović, Zvonimi, Božo Jušić (ur.), *Interdisciplinarnost – znanost, obrazovanje, inovacija*, Društvo psihologa Hrvatske - Pravni fakultet – Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, 34–41.
18. Turudija, Simo (1982), "Interdisciplinarni model optimizacije samoupravnog organizacionog projektovanja", u: Šeparović, Zvonimir, Božo Jušić (ur.), *Interdisciplinarnost – znanost, obrazovanje, inovacija*, Društvo psihologa Hrvatske - Pravni fakultet - Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, Zagreb, 34–41.
19. Van Leeuwen, Theo (2005), "Three models of interdisciplinarity", u: Ruth Wodak, Greg Myers (eds.), *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam - Philadelphia, 3-18.
20. Weingart, Peter (2000), "Interdisciplinarity: The Paradoxical Discourse", u: Weingart, Peter., Nico Stehr (ur.), *Practising interdisciplinarity*, University of Toronto Press. Toronto – Buffalo – London, 25-42.
21. Weiss, Gilbert, Ruth Wodak (2003), "Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis", u: *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity*, Pelgrave, New York

INTERDISCIPLINARITY AS A RHETORICAL AND EPISTEMOLOGICAL PRACTICE: ERASING BOUNDARIES BETWEEN HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES OR THE NEED FOR UNITY OF KNOWLEDGE?

Summary:

The paper discusses the concept of interdisciplinarity from the perspective of humanities and social sciences. As both an idea and practice, interdisciplinarity is understood within the context of the complex dynamics of creating and reshaping institutional arrangements that regulate the processes of knowledge production, distribution, and instrumentalization in Western society, with universities, research centers, and departments at its core, organized according to separate academic disciplines. The paper questions

the understanding of disciplines as closed, homogeneous, and static structures of knowledge organization. Instead, it reflects on the complex, multiple, and topological relationships of mutual interpenetration and constitution of disciplines, emphasizing their inherent hybridity, especially within the context of the synoptic identity of humanities disciplines. Furthermore, the paper highlights the moral assumptions underlying interdisciplinary research initiatives. The productivity of the conceptual framework concerning the centralistic, pluralistic, and integralistic models of interdisciplinarity is highlighted in analyzing the possibilities and outcomes of interdisciplinary approaches in social and humanities studies.

Keywords: interdisciplinarity; disciplines; knowledge; humanities and social sciences

Adrese autora
Authors' address

Nehrudin Rebihić
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
nehrudinrebihic@hotmail.com

Mirza Mahmutović
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
mirza.mahmutovic@untz.ba